

Zygmunt Bauman Sosyolojisi: Akışkan Modernite Özgür Olduğunu Zanneden Köleler mi Üretiyor?

Sociology of Zygmunt Bauman: Does Liquid Modernity Produce Slaves Who Think They are Free?

Fatih Furkan ALPDOĞAN ^a

Öz

Zygmunt Bauman çağdaş sosyoloji literatürünün önde gelen isimlerinden biridir. Bu çalışmada Bauman'ın modern dünyaya yönelik görüşleri esas alınmıştır. Bauman moderniteye dair görüşlerini katı ve akışkan olarak iki ayrı durum üzerine temellendirmiştir. O, katı modernitenin kutsanan yönlerine eleştirel bir bakış açısı getirirken, akışkan modern durumda değişen tek şeyin yapısal unsurlar olduğuna dikkat çekmiştir. Bu çalışmanın amacı sosyolojinin önemli bir boyutunu oluşturan toplumsal alanı "özgürleştirme" misyonuna katkı sağlamaktır. Bu ana hedef doğrultusunda akışkan modern dünyanın bireyi nasıl baskıladığına ve toplumsal alanı gözetirken katı moderniteden farklı olarak hangi yöntemlere başvurduğuna dikkat çekilmiştir. Böylelikle makalenin asıl sorguladığı konu olan güncel gözetimin ve sosyal baskının doğru şekilde anlaşılabilmesi için akışkan modern köleliğin, tüketimin, küresel siyasetin ve kapitalizmin ontolojik ve epistemolojik boyutlarına vurgu yapılmıştır. Bu noktada akışkan modern dünyada akışkan köleliğin eski köle prangalarından farklı olarak, bireylerin zihinlerine nakşettiği yeni prangalara dikkat çekilmiştir. Ayrıca katı modern dünyadan miras kalan köle prangalarının farklı şekillerde devam edip etmediği sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Zygmunt Bauman, Akışkan Modernite, Akışkan Kölelik, Gözetim, Tüketim

Abstract

Zygmunt Bauman is one of the leading figures in contemporary sociology literature. In this study, the views of Bauman, one of the leading names in the contemporary sociology literature, towards the modern world are taken as basis. Bauman based his views on modernity on two distinct situations, solid and liquid. While he took a critical look at the blessed aspects of rigid modernity, he pointed out that the only thing that has changed in the liquid modern situation is structural elements. The aim of this study is to contribute to the mission of "liberating" the social, which constitutes an important dimension of sociology. In line with this main goal, it was pointed out how the liquid modern world oppresses the individual and what methods it uses to observe the social space differently from strict modernity. Thus, emphasis was placed on the ontological and epistemological dimensions of liquid modern slavery, consumption, global politics and capitalism in order to properly understand the current surveillance and social pressure, which is the main subject of the article. At this point, unlike the old slave shackles of fluid slavery in the fluid modern world, attention has been drawn to the new shackles that individuals have embroidered on their minds. It is also questioned whether the shackles of slaves inherited from the rigid modern world continue in different ways.

Keywords

Zygmunt Bauman, Liquid Modernity, Liquid Slavery, Surveillance, Consumption

^a Doktorant, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Malatya/Türkiye. Email:

ffalpdoğan@gmail.com.

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License ile lisanslanmıştır.

İctimaiyat Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. / Journal of İctimaiyat Magazine ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

1. Giriş

Zygmunt Bauman 19 Ekim 1925'te Polonya Poznan'da doğan 9 Ocak 2017'de ise İngiltere Leeds'de hayata veda eden, sosyoloji tarihinin üretken sosyologlarından biridir. Nazi Almanyası'nın baskıcı ve soykırıma dayalı politikaları onun sosyolojik görüşlerini etkileyen önemli unsurlardandır. Bauman sosyolojiyi özgürlüğe giden yolda önemli bir bilim olarak konumlandırır ve sosyolojik düşüncelerini bu ilke üzerine inşa eder.

Bauman (1998: s. 256) sosyolojik düşünmeyi ve sosyolojik algılama biçimini özgürlük davasının temel savunucusu olarak görür. Bauman' a göre (2015: s. 72) tam özgürlük yalnızca diğer insanlarla iletişime geçmeden ve münzevi bir hayat yaşayanlar için mümkündür. Ancak o böyle bir yaşamı doğru bir yaşama biçimi olarak görmez. Ona göre münzevilik bireyi doğanın baskın gücü karşısında aciz bırakır. Dolayısıyla Bauman (2011b: s. 110) hiçbir özgürlüğün mutlak ve sınırsız olmadığını farkındadır. Bu noktada Bauman (2000b: s. 10) bilginin bireyi özgürleşebileceğine vurgu yapar. Dolayısıyla toplum ancak var olan değişimin farkında olarak özgürleşebilir.

Bauman'ın moderniteye dair görüşlerini ele almak için tarihsel süreç içerisinde önemli bir dönüm noktası olan modernitenin ne olduğu sorusuna cevap vermek gerekir. Modernite varoluşu itibarıyla, kendinden önceki dönemlerde artan güçsüzlüğün çeşitli yönlerden eleştirisi olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla moderniteyi Batılı toplumlar açısından kurumsal bir dönüşüm süreci olarak tanımlamak mümkündür. Modernitenin varoluş süreci ve beraberinde getirdiği ilk dönüşüm süreçleri ise katı modernite olarak adlandırıldı. Katı modernite bir yönüyle yoğun toplumsallıktan ve güçlü toplumsal ilişkilerden bir kopuşu simgelerken diğer yönüyle politik, iktisadi ve gözetim araçlarının kullanımı bakımından ciddi bir dönüşümü bünyesinde barındırıyordu. Katı modernitenin bireye bakan yüzü de oldukça baskıcı ve katıydı. Katı modern dönemde ahlaklı birey, panoptikon tarzı gözetime razı olan, sağduyunun bilgisini sorgulamayan, sosyal dünyadan çok kendi dünyasında yaşamaya razı olmuş yaşam biçimiyle özdeşleştiriliyordu. Katı modernite devrinde birey gözetildiklerinin farkında olmadan üst aklın dogmatik tavırlarına karşı bir rıza gösteriyordu. Bireye en temelde uyum ve adaptasyon vermek panoptikonun temel işleviydi. Fordist fabrikalar, akıl hastaneleri, özel yaşam alanları panoptikon tarzı gözetimin temel kalesiydi. Panoptikon tarzı gözetlemede çoğunluğu gözetleyecek azınlığa ciddi bir yatırım gerekiyordu. Bu da büyük bir maliyet ve büyük bir bütçe anlamına geliyordu. Katı modernitenin evrimci görüşü soykırımlarla, savaşlarla ve üstün ırk iddialarıyla özdeşleşince bu durum modern paradigmayı yıkıma götürdü.

Akışkan modernite ise katı modernitenin temel açmazlarını ve defolarını inceleme ve bu defoları çözme gibi iddiaların bir tezahürü olarak görülebilir. Akışkan modern dünyanın simgesi hızdır. Hız günümüzde sonsuz, bitmeyen, tükenmeyen bir inanç biçimidir. Akışkan modern dünya bireyi bu hız döngüsünün içerisine alarak gözetler, denetler ve köleleştirir. Denetimi ve gözetimi katı moderniteden farklı olarak bireyin rızasına bırakır. Bireyin prangaları artık telefonlar, tarayıcılar, iletişim programları, güvenlik kameraları gibi teknolojik vasıtalar. Bunların yanı sıra sinoptikon tarzı gözetleme azınlığı gözetleyecek bir çoğunluk inşa etmiştir. Artık toplumlar azınlıkta olan tüketmeyenlere karşı çoğunlukta olan tüketicilerin tabakalaşmış modelleridir. Bireyi koruması gereken hükümetlerin ve politikacıların ise ulusaşırı şirketlere karşı elleri bağlıdır. Kapitalizm ve kapitalizm'in reklam yüzleri günümüz politikacılarına meydan okurken sermaye ihtiyacıyla yanıp tutuşan politikacılar toplumsal alanı güvenlik politikaları üzerinden dizayn etmeyi ilke haline getirmeye devam ederler.

Bu noktada makalenin cevap aradığı belli başlı sorulardan söz etmek mümkündür. Akışkan modern dünya bireyi baskılar mı? Akışkan modern dünyanın bireyleri nasıl gözetlenir? Günümüz tabakalaşmasında köle-efendi ilişkisi sürmekte midir? 21. Yüzyıl toplumlarında prangalar eski halleriyle devam etmekte midir? Bu çalışma esasen bu sorulara Bauman'ın temel tezlerini referans alarak cevap aramaktadır. Bu sorulara cevap ararken katı ve akışkan modern pratiklerin sosyal alandaki uygulanma biçimlerini açıklamayı ve günümüz bireylerinin “özgürlük” zannettikleri sahnenin aslında prangalarla dolu sinoptik bir sahne olduğunu ifşa etmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle bu çalışmada akışkan modernitenin geçirdiği yapısal değişimler ile küreselleşmenin yol açtığı modern kölelik usulleri çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır. Literatür taramasıyla sınırlandırılan bu çalışma ana eksenini itibarıyla akışkan modernitenin toplumsal alana bakan yüzünü günümüz gözetiminin ve köleliğinin ekonomi politikasını açıklamayı hedeflemektedir.

2. Akışkan Modernitenin Neliği ve İki Seçeneğe Sıkıştırılan Birey

Modernleşme, modernizm ve modernite genel olarak birbirlerinin yerine kullanılan terimlerdir. Modernleşme terimi tarihte kullanıldığı ilk günden günümüze gelen sürece kadar iki kritik tarihsel dönüşüm süreci yaşamıştır. Modernleşme ilk önemli dönüşümünü 6. Yy'da mevcut olanı öncesinden ayırmak üzere kullanıldığında tamamlarken mevcut anlamını ise küreselleşmeyle meydana gelen değişim süreciyle kazanmıştır (Korkmaz, 2006: s. 186, 187). Erken modernite ya da Zygmunt Bauman'ın Karl Marx'dan esinlenerek açıklamaya çalıştığı katı modernite doğası gereği, insanlık tarihinin “en mükemmel aşamasına” ulaşmayı motto haline getirmişti (Bauman, 2019: s. 12). Katı modernite “modern öncesini” söküp parçalarına ayırmayı hedefledi. Bu sırada bireye kendini keşfetme ve “kendini inşa etme” görevini yükledi. Bu görev toplumsal kimliği, köktenci bir anlayışla veya sıfırdan olmasa bile, yeniden oluşturma anlayışını içeriyordu. Modern öncesinde “soylu, esnaf, ücretli asker” gibi dar kimlik kalıpları katı modernite ile yeniden şekillendi (Bauman, 1998: s. 44). Bauman'ın katı moderniteye dair eleştirisi de bu noktada ortaya çıktı. Ona göre aydınlanmanın ortaya çıkardığı katı modernite ve ilerlemeci görüş bir çıkmazın içerisindeydi (Şan, 2012: s. 68). Bauman'a göre katı modernite ikiyüzlü bir tavır da içeriyordu. Katı modernitenin bir yüzü totaliter ve holocaust'a bakarken diğer yüzü ise hayata dönük bir duruşu içerisinde barındırıyordu (Günerigök, 2019: s. 137). Katı modernite insanlık tarihinde açtığı derin yaralarla özdeşleşti. Katı modernitenin bir paradigması olan ilerlemeci tavır toplumların mükemmelle ulaşmak için diğerleri üzerinde kurmaya çalıştıkları tahakkümle birleşince insanlık tarihinde iki büyük dünya savaşına yol açmıştı. Bauman'ın katı moderniteyi holocaust üzerine temellendirmesinin asıl sebeplerinden biri de buydu.

Bauman modernliğin bir değişim süreci geçirdiğini ve bu değişimin tarihin diğer dönemlerinde daha önce görülmedik bir hız ve süreklilikle seyrettiğini ifade eder (Şahin, 2019: s. 33). O, akışkan modernite kavramını modernliğin yeni aşamasını işaret etmek için kullanır (Man, 2013: s. 230). Katı modernite akışkan modernitenin yaratıcısıdır ancak akışkan modern durumda katı modernitede olduğu gibi bireye sadece itaat ile adaptasyon yükümlülüğü veren, sert ve görünüşte sarsılmaz olan yasaların olduğu bir dünyadan söz etmek mümkün değildir (Bauman, 2000a: s. 176). Akışkan modernite, katı modernitenin aksine sonu belli olmayan bir gelişim sürecini işaret eder. Akışkan modern durumda ulaşılabilecek ne nihai bir amaç ne de bir ilke söz konusudur (Bauman, 2019: s. 13). Dolayısıyla akışkan moderniteyi, katı moderniteden bir kopuş değil aksine katı modernitenin güncellenmiş hali olarak görmek mümkündür (Şentürk, 2016: s. 177). Tarihsel süreç göz önüne alındığında akışkan modernite, katı modernitenin

açıklarını ve sorunlarını ortadan kaldırmak iddiasıyla ortaya çıkan yeni bir süreç olarak görülebilir. Bu noktada akışkan modernite katı modernitenin iyi yönlerini alıp kötü yönlerini ise ortaya çıkardığı iddiasındadır.

Bauman akışkan modernite kavramını postmodernite ya da geç modernite olarak tanımlayabileceğimiz durumu izah etmek için kullanır. Bu kavran özellikle 1960'lardan sonra ortaya çıkan küresel dönüşümü adlandırmak üzere kullanılmaktadır. Postmodern kavramının kullanımını doğru bulmamakla beraber akışkan modernite kavramını ikame bir terim olarak değil başlıca bir kavram olarak kullanır. Bauman mucidi olduğu akışkan modernite kavramını değişimin hızına vurgu yapmak ve değişime etki eden unsurları açıklamak için kullanır. Akışkan modernite genelde değişimin hızından etkilenen bütün küresel değişimlere açıklama getirmeyi hedeflerken özelde gözetim, sosyal ilişkilerdeki yozlaşma, modern köleliğin dönüşümünü anlamaya yardımcı olan bir terimdir.

Bauman günümüz dünyasını neden akışkan olarak tanımladığını çeşitli unsurlar üzerine temellendirir. Ona göre günümüzde yaşam ve sosyal dünya tüm sınıflarla benzerlik göstererek pek fazla durağan kalamayıp, şeklini koruyamamaktadır. Sosyal dünyaya ait olan hemen hemen her şey durmaksızın bir değişim gösteriyor: her bireyin takip ettiği akımlar ya da ilgilendiği konular, hayaller, korkular, imrenilen şeyler ve dahası ümitler durağanlık göstermektedir. Kısacası sosyal dünya ve koşullar sürekli değişim içerisindedir (Bauman, 2011c: s. 7). Bu değişim sürecinde akışkan modern kültür çeşitli bağlamlarda ve kendine has yöntemiyle yeni kahramanlar ve kurbanlar inşa etmiştir. Bauman bu süreci "turist" ve "aylak" metaforlarıyla işler. Turist seçme özgürlüğü bakımından oldukça özgür, aylak ise seçimleri kısıtlanandır. Turistlere özgür olan her şey aylaklara kader olarak döner (Ertoy ve Yalçın, 2017: s. 188). Bauman'ın akışkan moderniteyi izah ederken başvurduğu diğer metafor bahçıvan ve yabancı ot metoforudur. O, Akışkan modernliğin, insanı "atık" haline çevirdiğini belirtir. Katı modernitenin ürünü olan holocaustlar akışkan modern dünyada çeşitli yönlerden meşruiyet kazanmaktadır. Böylece Yahudiler "yabancı otlar", Nazi liderleri ise "bahçıvanlara" dönüşerek algısal yeniden üretime katkıda bulunmaktadır (Kara, 2013: s. 26).

Akışkan modern "postmodern" dünya bireylere ve toplumlara sözde "özgürlük" aşilar ve ilkesizliği bir motto olarak benimser (Alpdoğan, 2022: s. 548). Akışkan modern dünyanın geniş "özgürlük" ortamı iddiası aslında bir yanılsamadır. Akışkan modernite bireyi baskılamak adına ona kısıtlı tercihler arasında seçim sunduğunu hissettirmemeye çalışır. Toplumsal normları sağduyuya dayandırır. Bireylerin ve toplumların artık özgür olduklarını düşünmelerini hedefler. Ancak akışkan modern dünyanın özgürlüğü "belirlenen şeyler arasında" özgürlüğün ötesine geçmez. Bireyin hızdan başı döner. Yaşadığı ana adapte olması güçleşir. Keza akışkan modern dünya ben duygusundan öteye geçemeyen; huzursuz, akli karışık, geçimsiz, kıskanç, sosyal bedel ödemekten kaçınan birey tipi yaratmaktadır.

Akışkan modern dünyada birey, doğası böyleymiş gibi, kendi eylemlerinin, fikirlerinin ve düşüncelerinin efendisidir; hatta kendi takdirine bırakıldığını hissederek düşünceleri ile eylemlerini istediği şekilde biçimlendirmekte özgür hissettiğini düşünür (Bauman, 2015: s. 9). Bireyin zannettiğinin aksine bu özgürlük alanının da çapı oldukça dardır. Bireysel eğilimler her hâlükârda iki temel kısıtlama kümesinin kısıtlıdır. Bu kısıtlama kümelerindeki kısıtlılıkların ilki fiilen sunulmakta olan alternatiflerin kapsamı ile alakalıdır. Diğer ise her seçim "bir şeyler arasından seçim" anlamına geldiği için seçtiren tarafından belirlenmesiyle alakalıdır (Bauman, 2000b: s. 82). Akışkan modern dünyada bireye yüklenen "özgürlük" imgesinin kısıtlılıklarından

bir diğeri ise bireyin referanslar dünyasıyla alakalıdır. Seçimlerinde ve eylemlerinde özgür olduğunu düşünen birey aslında kendisine dayatılan akışkan beklentilerin bir kopyasını belleğinde taşır.

Akışkan modern dünyada istisnasız her birey, tercihleri doğrultusunda olmasa dahi, evrensel kaderin buyruğu doğrultusunda, yaşam sanatçılığı görevini yerine getirir. Günümüz dünyasının akışı usul usul kabul edilirken, artık eylemsizliğin de bir eylem olarak görülmeye başlandığı rahatlıkla ifade edilebilir (Bauman, 2011c: s. 192). Birey kendi inançları ve görüşlerini diğerlerinin fikirleriyle desteklendiklerinde, kendi inançlarını oldukça sağlam bir zemine oturmuş ve aşikâr olarak görür (Bauman, 2015: s. 9). Akışkan modern dünyanın rol model olarak gösterdiği “özgür bireyler toplumunda” birey sağduyunun çizdiği sınırları aşmadığı sürece toplumsal alana dair duyduğu hoşnutsuzlukları kolayca dile getirebilirken ortak olmayan doxalara karşı ise hareketsiz kalmayı ve dünyanın akışını kabul etmeyi tercih eder.

Akışkan modern dünya bireyin üzerinde büyük bir baskı ortamı oluşturmaktadır. Freud'u temele aldığımızda, modern hayatın en önde gelen özelliği olan huzursuzluğun temelinde bireysel özgürlüğün bastırılması yatar (Bauman, 2005: s. 58). Kendilerini buldukları ortamda güvensiz hisseden, geleceğin getirilerinden sakınan ve emniyetleri hakkında endişe duyan birey, artık kolektif eylemde bulunacak kadar özgür değildir. Ayrıca birlikte yaşamının alternatif yollarına dair çözümler üretecek zaman ve cüretten de yoksundur (Bauman, 2000b: s. 13). Tamda bu noktada günümüz belirsizliği, toplumsal olanı bireyselleştirme bakımından önemli bir güçtür. Belirsizlik birleştireceği yerde böler ve kimin ne tarafa savurulacağı önemli olmadığı için, korku, endişe ve yakınmaların cefasını birey kendi başlarına çekmek durumunda kalır (Bauman, 2005: s. 36). Akışkan modern dünyada toplumsal alan belirsizliklerle ve hızlı değişimle özdeşleşmiştir. Akışkan modern dünyanın aşırı bireyselleştirme politikası sonucunda kendi kabuğuna çekilen “goblin birey” giderek artmaktadır. Bu sosyal tip sosyal dünyadan sıkılan, kendi dünyasına çekilen, sosyal alanın kurgu olduğu düşüncesinden kendini alıkoyamayan içe dönük bir tiptir.

Modern gelişmeler bireyler arası iletişimi de derinden etkiledi. Akışkan modernite ile beraber, bireyler birbirleriyle hiçbir gönül bağına sahip olmamalarına rağmen bağlantı kurmak zorunda kalırlar. Bu yönüyle bireyler arasındaki bağlar gittikçe tekinsiz, kırılabilir bir hal almaktadır. Bu durum güvensizlik duygusu ve çatışan arzular olarak kendini gösterir (Bauman, 2012a: s.7,8). Günümüz ilişkilerinde bir seçimin sosyal bedeli ne kadar yüksekse, seçilme olasılığı da bir o kadar düşer. Seçimi yapacak olan bireyin kendinden beklenen şeyi reddetmesi sonucu ödeyeceği bedelde seçimin sonucu olarak göstereceği itaatte bir amaç dâhilindedir. Seçimin sonucunda hedeflenen asıl konu önemli bir toplumsal ödeme birimi olan sosyal kabul ve prestijdir (Bauman, 2015: s. 27). Erkekler ve kadınlar hayatlarının parçalandığının farkında olmadan, her biri farklı bir bağlamda ve farklı pragmatik hedeflerin peşinde koşan türlere dönüştüler. İlişkiler artık birbirlerine gevşek bir bağ ile bağlı olduğu “her şeyi kapsayıcı” bir ilişkinin ve düşüncenin varlığın söz etmekte mümkün değildir (Bauman, 2011b: s. 15). Akışkan modern dünya diğerleriyle iletişim kurmak isteyen bireyden değişime ayak uydurmasını ve iletişim talebinde bulunanların diğer bireylere karşı yoğun bir mutlu etme isteğine sahip olmasını bekler. Bu şartların yanı sıra toplumsal alana inmek isteyen bireye karşı toplumsal sahnede sosyolojik bağlamda ve belli oranda statü, güç, prestije dönük bir beklenti de mevcuttur.

Akışkan modern dünyada bağlılıklar ve ortaklıklar üretilmek için değil, tüketilmek için vardır; onlar, sosyal ilişkiler tıpkı tüketim nesnelere gibi aynı değerlendirme ölçütüne tabidir (Bauman,

2005: s. 194). Bireyler katı modernitenin “taahhüt edilmiş” ve uzun vadeli ilişkilerinin aksine, akışkan modern yaşam ortamına uygundurlar; bu ortamda, “romantik olasılıklar” ve gitgide artan duygusal merak ile hız oldukça önemli bir yer tutar. İlişkiler de artık elektronikleşmiş ve: “delete” tuşunun kurbanı olmuştur (Bauman, 2012a: s. 13). Günümüz ilişkilerinde modaya ayak uydurmak, ehil olmak, esnek ve ayarlanabilir olarak sana itimat edilmesi büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra birey kendini değiştirebiliyorsa, akışkanlığa bağlılığı tamsa önemsenir (Bauman, 2013: s. 103). Keza bireyler arası iletişim “en doğrusu benim doğrum” ilkesi etrafından şekillenir. Böylelikle hakikatin değersizleştiği bir dönemin sosyal ilişkilere de yansıdığı bir zaman diliminin varlığından söz etmek mümkündür (Alpdoğan, 2022: s. 561) Günümüz sosyal ilişkileri gündelik pratiklerin yalnızca bir yansımasıdır. Birey haz almadığı “gündelik aşklarını” kolayca terk eder.

Akışkan modern dünyanın inşa ettiği günümüz toplumlarını “bireysel ütopyaların” hâkim olduğu toplumlar olarak tanımlamak mümkündür (Bauman, 1998: s. 143). Günümüz toplumlarında yoğun bir “ego açığı” ve “karakteristik rahatsızlık durumu” göze çarpar. Sosyal alan gerçeklikle başa çıkmakta, gerçekliği özümsemeye ve izleyeceği bir yol üretmekte başarısız bireyler üretir (Bauman, 2005: s. 59). Bu sosyal sorunlar ne yardan ne serden vazgeçmek isteyen, ilişkilerin zevk veren yönünü alıp acıya ve tatsızlıklara tahammül edemeyen bireyleri doğurur (Bauman, 2012a: s. 10). Birey toplumsal olan ve uzamda kendisini oturduğu yerin bir parçası olarak görmez. Çünkü onların ilgileri başka bir mekân ya da zaman dilimindedir. Buldukları mekânın, konutların ya da kentlerin, güvende hissetmek ya da tek başına olmak dışında bireye sağladığı herhangi bir avantaj yoktur (Bauman, 2012a: s. 139). Günümüz toplumları bulunduğu andan şikâyet eden, ilişkilerinden çabuk sıkılan, bir bireyle yalnızca bir yönü sebebiyle vakit geçirebilen, sadece diğerlerinden üstün olmayı dileyen birey modeli üretir.

Akışkan modernite bireyi kısılacı altına alırken tüketim gibi temel ihtiyaçları kullanır. Dolayısıyla günümüz toplumlarının ve ilişkilerinin bu yönde değişmesinde sorumluluğun büyük bir kısmı, tüketim olgusuna yüklenebilir. Artık toplumsal alan sadece ve sadece potansiyel tüketim objeleriyle doludur. Her bir dünyevi varlık da tüketici piyasasındaki kullanımı kadar değer görür (Bauman, 2014: s. 66). Akışkan modern toplum “Kullan-at tarzı ürünleri, hızlı çözümleri, anlık tatmini, hiçbir çaba sürdürmeyi gerektirmeyen sonuçları, şaşmaz reçeteleri, bütün risklerin güvence altına alınmasını” bekleyen, isteyen ve dahası umut eden bireylerin toplumdur (Bauman, 2012a: s. 23). Bu göstergeler ışığında akışkan modernitenin günümüz bireyleri ve toplumlarıyla köpeğin-kediyle, kedinin-fareyle oynadığı gibi oynadığını ifade etmek mümkündür. Hızın hâkimiyeti eline aldığı akışkan modern dünya; büyüme, gelişme, hızla yetişme, rekabet takıntılı sosyal tip üreterek onları yarış atı gibi birbirlerine karşı kıskırtır.

3. Akışkan Modern Dünyada Sosyal Alan Nasıl Gözetleniyor?

Gözetim kavramı, akışkan modern dönemde bir baskı kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kurum olarak gözetim Bauman tarafından “akışkan” adı verilen modernite biçimiyle doğrudan ortak noktalara sahiptir (Bauman ve Lyon, 2016: s. 25). Akışkan modern dönemin bireyi nasıl gözetim altında tuttuğunu ele alırken günümüzün özgürlük algısını, katı modernitenin gözetim anlayışı ile akışkan modern durumda bireyin nasıl “özgürlük” algısı oluşturularak “köle” haline getirildiğini birlikte ele almak gerekir.

Sosyolojik haritalar; “sınıf, güç, egemenlik, otorite, toplumsallaşma, ideoloji, kültür ve eğitim” gibi kavramlar aracılığıyla insan dünyasının düşünsel boyutunu hazırlamaktadır. Bu haritalar

toplumsal alanda, kişisel eylemlere çeşitli yönlerden sınırlar koyan ya da gerçekleşen eyleme dışardan baskı uygulayan bir yapıya sahiptir (Bauman, 2015: s. 12). Baskı kavramını bir istiptad ya da pranga olarak algılamak doğru değildir. Esasen birinin özgür olabilmesi için sosyal alan iki kişiye ihtiyaç duyar. Özgürlük sosyal bir ilişkiden, toplumsal asimetriden; toplumsal ayırmadan beslenir. Dolayısıyla bir bölünmeyi varsayar, ister ve gerektirir. Birey ancak kurtulmaya çalıştığı bir çeşit bağılıkları varsa özgür olabilir (Bauman, 2015). Bireyin özgürlüğü bilinçsiz ya da saygısız fiziksel güçlerden arınmayı gerektirir; insan bu durumu, o güçlerin karşısına ve zıttına, gölgesi altına sığındığı toplumun bilge gücüne başvurarak başarır (Bauman, 2007: s. 219). Özgürlük en temelde, bireyler arasındaki çeşitli ayrımlara dayanan bir tür niteliktir. Özgürlüğü bu yönüyle tek başına bireyde bulunan bir özellik değil, sadece geçmiş ya da gelecekteki bir başka durumla karşıtıkta ve toplumsal ilişki halinde aramak gerekir (Bauman, 2015: s. 14, 15).

Gözetimin felsefi yönünü ve tarihsel boyutlarını George Orwell'in 1984 distopyasından, Theodor. W. Adorno ve Max Horkheimer tarafından çözümlenen aydınlanmanın doğurduğu kötülük potansiyellerinden, Jeremy Bentham/Michel Foucault'nun panoptikonu üzerinden okumak mümkündür (Bauman, 2005: s. 130). Panoptikon, bir İngiliz filozof ve toplum bilimci olan Bentham'ın 1785 yılında projelendirdiği bir hapisane tarzıdır (Bauman, 2005: s. 272; Bauman, 2015: s. 20). Etimolojik olarak panoptikon, bütünü (pan-) gözlemek (-opti-con) anlamına gelen bir eklemden oluşur (Bauman, 2015: s. 20). Foucault (2015), Bentham'ın "panoptikon" adını verdiği hapisane modelinin felsefesini yaparak gözetim toplumu kavramını kullanan ilk isimlerdendir. Bu noktada Bauman'ın Foucault'dan beslendiğini ve fikirlerini ortaya koyarken belirli noktalarda Foucault'laştığını söylemek mümkündür.

Panoptikonun tasarımına bakıldığında birkaç katlı tek odalı hücrelerden oluşan bir halka göze çarpıyordu. Her hücre halkanın iç kısmına açıktı. Halkanın dış cephesine bakan duvarda birer pencere bulunuyordu. Halkanın ortasında ise mahkûmlardan gizlenen ve gözlemcilerin kaldığı bir nöbet kulesi mevcuttu (Bauman, 2015: s. 20). Merkezdeki kulede saklanan denetçilerin yıldız benzeyen binanın kanatlarında barınan diğer mahkûmlar üzerinde başarıyla bir güç uyguladığı söylenebilir. Bu başarı hem mahkûmların tam ve daimi görünürlüğü ile hem de nöbetçilerin daimi görünmezliğinin bir bileşimi ile alakalıydı (Bauman, 2012b: s. 40). Panoptikonun özü, nöbetçinin konumun merkezîyeti ile etkileyici görülmeden görme düzeneğinin birleşmesine dayanıyordu. Aslında bu durum bir çeşit bilgi eşitsizliği olmasından besleniyordu. Nöbetçiler mahkûmlara dair her şeyi bilirken, mahkûmlar nöbetçiler hakkında hiçbir bilgiye sahip değildi (Bauman, 2015: s. 25). Nöbetçilerin kendilerine bakıp bakmadığından, uyuyup uyumadıklarını, dinleniyor ya da başka bir şey yapıyor olup olmadıklarından hiçbir zaman emin olamayan bu mahkûmlar her an gözetim altındaymış gibi hissederek ortama uygun davranmak zorundaydılar (Bauman, 2012b: s. 40). Bauman, panoptikonun bir yandan mahkûmların eylemlerini kısıtlarken diğer yandan da nöbetçilerin hareketini kolaylaştıran katı modern kontrol yöntemi olduğunu belirtir (Bauman ve Lyon, 2016: s. 14, 15).

Bentham'ın panoptikon projesindeki amacı disiplinin tesis edilmesine ve çok sayıda insanda arzulanabilir davranış tarzının sağlanmasına evrensel bir çözüm bulmaktı (Bauman, 2005: s. 272). Keza bir diğer amaç, bir güç ilişkisi olarak mekânın şeffaflığını, bilinçli olarak manipüle etmek ve iradi olarak yeniden inşa etmektir. İsmarlama ve planlanmış mekânın yapaylığı, mekânı devlet çapında manipüle etmeyi aklına koymuş güçlerin sahip olmayı düşünemedikleri bir durumdu (Bauman, 2012b: s. 40). Katı modernite devrinde panoptik gözetimin yerine getirmesi

gereken önemli bir işlev vardı: panoptik gözetim kurumları olarak her şeyden önce ıslah evleri ön plana çıkarılmıştı. Islahın gösterilen ve iddia edilen amacı, mahkûmları, doğrudan kendi hataları olmaksızın içine doğru itildikleri ahlaki yozlaşmadan kopararak, ideal toplumun kollarına eninde sonunda geri dönmelerine imkân sağlamaktı (Bauman, 2012b: s. 112). Panopticon'un yöneticileri düzenin devamlılığını, koşulların ve tercihlerin sürekliliğini sağladığından dolayı hapisane kurallarını içlerine sindirerek; katılmış, kronikleşmiş ve değişim göstermeden takip edilen sürekliliğe dönüştürdüler. Panoptik gözetimin var olduğu herkesi kapsayan, sertlikle yönetilen, sıkı kontrole tabi tutulan, daimi düzene oldukça yaklaşmıştı (Bauman, 2011c: s. 103).

Katı modernitenin ürünü olan nöbetçiler ve gözetime tabi olan modernitenin sakinleri olarak bireyler yani “mahkûm, işçi, asker, öğrenci, hastalar” aynı derecede gözetime uğramışlardır (Bauman, 2012b: s. 40). Büyük Fordist fabrikalar, zorunlu askerlikle kurulmuş ordular, işyerleri, okullar, akıl hastaneleri katı modern panoptik iktidarın ve ortaya çıkan etki tepkinin harfiyen rutinleşmesinin en belirgin örnekleridir (Bauman, 2005: s. 272; Bauman, 2011c: s. 102). Fabrika işçisi imgesi panoptik mahkûmların uğradığı gözetimin bünyesinde barındırdığı tüm özelliklere sahipti. Fordist üretim tarzı panoptikonun amacına uygun olarak duvarlar içine hapsedilmiş birey modeli yaratarak ihtiyaç duyulan iş gücünü ve insani zaafı en iyi şekilde kullanmak için gereken mükemmel koşulları sağlamaktaydı (Bauman, 2015: s. 31). Fordist fabrikalarda, memurlar sosyal kimliklerini ve bağlarını; şapka, şemsiye ve palto gibi vestiyere bırakırlardı. Böylece sadece emir ve talimatlar kitabının, içeridekilerin eylemlerine odaklanırlardı (Bauman, 2005: s. 128). Bu durum gözetimin ve baskının bir diğer boyutu olarak görülebilir. Keza ıslah evlerindeki koşullar, niyet ne kadar iyi olursa olsun, “rehabilitasyonun” aleyhine işlediğini göstermektedir (Bauman, 2012b: s. 113). Bauman, panopticon kurumlarının, Foucault'dan farklı olarak, ortadan kalkma ile karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir. Bauman'a göre bilginin ve iktidarın merkezleşmesi durumu, bireyleri ve özneleri inşa eden ve gözetim altında tutan mekanizmaların ortadan kalkmasına vesile olmaktadır (Kineşçi, 2017: s. 66).

Bauman artık panoptikon sonrası aşamaya geçtiğimizi iddia eder (Bauman ve Lyon, 2016: s. 14, 15). Panoptikon tarzı kontrole ödenenler artık gereksiz ve hatta rasyonel olmayan kayıplar olarak görülmektedir (Bauman, 2000b: s. 133). Katı modern dönemden miras kalan panoptik araçlar yalnızca, dışlanmışların tüketim toplumunun hakiki üyelerinin arasına karışmalarını önlemek ve tüketime katılmayanların taşkınlıklarına engel olmak amacıyla kullanılmaktadır (Bauman, 2011a: s. 128). Günümüzde akışkan modernitenin gözetim tarzı olan panoptikon sonrası ya da sinoptikon tarzı gözetimden söz etmek gerekir. Sinoptikon azınlığın çoğunluğu gözetlemesi ya da seyretmesinin aksine çoğunluğun azınlığı gözetlemesi fikrine dayanır (Bauman, 2000b: s. 80). Sinoptikon “çoğunluğu gözetlemek için bir azınlık tutmaktansa çoğunluğu azınlığa hayranlıkla bakmaya cezbeden bir tür kendin-yap panoptikonu” tasarımıdır. Bu tasarım oldukça etkili ve ekonomik olarak da oldukça ucuz bir kontrol aracıdır (Bauman, 2000b: s. 133). Bu yönüyle akışkan gözetim, gözetimi bütüncül haliyle tanımlamanın bir yolu değil aksine bir yönelim olarak karşımıza çıkar. Yani günümüzün değişken ve sarsıcı modernitesinde gözetimin kendini yeniden konumlandırmış halidir (Bauman ve Lyon, 2016: s. 13).

Akışkan modern dünyada panoptikonun yerini alan sinoptikon, mahkûmları ya da köleleri gözetim altında tutmak için yüksek duvarlara ya da gözetleme kulelerine ihtiyaç duymaz. Bu kişilerin duvarları kendi iradeleriyle örmeleri ve duvarların içerisinde kendi istekleriyle kalmaları

beklenmektedir. Bireyin ön görülen rutinlere sadık kalmasını sağlamak için de bir sürü gözetmene ihtiyaç duymaz. Sinoptikon bireyde monoton rutinlerin beslediği hiddeti ve işbirliğine karşı gelme fikrini azaltmak için çeşitli çareler ürettiği gibi onu köleliğin aşağılayıcılığına karşı bir isyan başlatma fikrinden de uzaklaştırmayı hedefler (Bauman ve Lyon 2016: s. 87). Böylelikle sinoptik tahakküm, bireyi rahatsız edici bir kontrol ve gözetim korkusundan da uzaklaşmaktadır. Sinoptik gözetim daha az çaba, zaman ve para harcanarak bireyleri gözetleme işini sağlama alabilmektedir. Artık, patronların gözüne girmenin yolunu bulmak bireyin en önde gelen hedefidir (Bauman, 2011c: s. 103). Günümüzde kendini disipline etmesi ve disiplinin maddi ve fiziksel bedellerini üstlenmesi beklenen bireyler, idari disiplin kaygılarının nesnesi haline gelmektedir (Bauman ve Lyon 2016: s. 87).

Gözetim ve iktidar akışkan modern dönemde elektronik teknolojiler vasıtasıyla ifade bulmaktadır. Günümüzdeki değişken örgütlenmeler, hapishane duvarlarını ve panoptikonun gözetim pencerelerini devre dışı bırakarak sanal güvenlik duvarları ve web pencerelerine yaslanmaktadır. Bu durum çeşitli gözetim araçlarına sahip birçok kontrol türüne imkân tanımaktadır (Bauman ve Lyon, 2016: s. 15). Keza günümüz patentli kilitler, hırsız alarmları ve mahalle nöbetleri ile araştırmacı gazetecilerin boş kalan kamusal alanı doldurmak için komplolarına uygun biçimde bastırılmış panik yaratmak için uygun ve yeni sebepler aradıkları bir dönemdir (Bauman, 2005: s. 134).

Gözetimin en önemli veri kaynakları özel alanların kamusal alanlara taşınmasından beslenmektedir. Sosyal medya, kendilerini oldukça yalnız hisseden ama ellerinde bulunan imkânlar ile yalnızlıklarından kurtulmaları zor olan sosyal tip ile doludur. Sosyal ağlar kendilerini acı verici bir biçimde ihmal edilmiş, dışlanmış, görmezden gelinmiş, itibar edilmemiş fark edilmemiş veya yan yollara itilmiş olarak gören bireylere yapay bir özgürlük sunmaktadır (Bauman ve Lyon, 2016: s. 38). Birey, sosyal ağlarda her şeyi kendisinin denetlediğine inandırılır. Arkadaş seçiminde özgürdür. Yalnızlık ve terkedilme korkularını bastırarak kendisini biraz daha iyi ve biraz daha özgür hisseder (Feridunoğlu, 2019: s. 169). Bireyin teknolojiyi kullanma amacı, bazen tepkisel bazen de kamusal meselelerle ilgilidir. Sosyal ağlar Bauman'ın da belirttiği üzere "ortak amaç" doğrultusunda toplanmanın hazzını belirli düzeyde karşılamaktadır (Körlü ve Savaş, 2022: s. 82). Sosyal ağların sunduğu yapay özgürlük alanı bireyde yoğun bir haza ve üstünlük inancına yol açar. Sosyal ağları kullanan bireyin tek efendisi vardır o da kendisi! Bu oksimoron durumda aslında, birey kendisine sunulduğu kadar özgür, kendisine bahşedildiği kadar bağımsız olduğunun farkında değildir.

Bireyleri gözetlemenin aracı olarak arama motorları ve web tarayıcıları geniş bir veri toplama sisteminden beslenmektedir. Bireyler sürekli gözlenmeye ve gözetlenmeyi umursamamaktadırlar. Sosyal ağların sağladığına inandıkları faydalara odaklanarak önlerine konulan paket denetimin ve gözetimin farkında değildirler. Bireyler mahrem bilgilerini kamusal içeriğe dönüştürmekten kaçınmamaktadır. Böylelikle sınırsız tüketici verilerinin pazara uygun biçimde kullanımı kaçınılmaz bir hal almaktadır (Dedeoğlu ve Baybars: s. 254, 255). Bu durum ilk olarak daha önceki yapılan işlemlerin denetim altında olduğunu, ikinci olarak da buna imkân verenin bireyler olduğunu gösterir. Bauman bireylerin sınır gözetmeden hayatlarına dair birçok şeyi paylaşmasının bir mahremiyet sorunu doğurduğuna inanır (Solmaz, 2020: s. 8, 9). Aslında utanmazca ve kısıtlayıcı şekilde davranan panoptikon tarzı gözetim, dayanışma bayrağı altında, yardımsever, iyiliksever ikramcı ve arkadaş canlısı sinoptikon kılığında gizlenmektedir. Sinoptikon "toplumsal olarak doğru" olarak görülen referanslara başvurarak, bireyin kendisinin

ve arkadaşlarının beğenilerine, tercihlerine ve sevdiği materyallere rahatlıkla başvurabilir (Bauman ve Lyon, 2016: s. 141). Sinoptik akışkan gözetim bireyleri gözetlerken onların tarayıcılar aracılığıyla yaptıkları aramalardan, diğerleriyle yaptıkları konuşmalardan, gezip dolaştığı konumlardan faydalanır. Bu her bir unsur bireyin yapıp ettiklerini baskılama, gözlemlenme ve belgelemenin yeni yoludur.

4. Güncel Gözetimin ve Akışkan Modern Köleliğin Ekonomi Politikası

Özgürlüğün akışkan modern sürümü, bireyselleşme olan göbek bağı ve kapitalizmle olan yakın ilişkisiyle imgelenebilir (Bauman, 2015: s. 62). Özgürlük geçmişte budanan kısmından farklı olarak akışkan modern pratikte, tüketici tercihleriyle ilişkilendirilir. Artık özgür olmak tüketici olmakla eş anlamlıdır (Bauman, 2003: s. 349). Bauman günümüz gözetimini ele alırken küreselleşmeye, uluslararası şirketlere, küresel sefalete, tüketime ve işsizliğe dikkat çeker. Günümüz köleliğini ve sosyal eşitsizlik durumunu küreselleşme sürecinin, gözetimin ve tüketimin değişen doğasının bir yansıması olarak görür.

Dikenli teller ile tankların ortadan kalkmasıyla beraber, dünya haritası ve dünya otoritelerinin faydalandığı haritalar yeniden akışkan hale geldi (Bauman, 2011b: s. 278). Küreselleşme en temelde ayrıcalıklardan; mahrumiyetlerden, yoksulluktan, tahakkümden, acizlikte, güç ile güçsüzlük dengesinden, özgürlük ortamından, kısıtlamalardan sosyal alanın yeniden dağıtımından beslenir. Dolayısıyla adına küreselleşme denen süreç kürenin yeniden farklılaşma süreci olarak görülebilir (Bauman, 2012b: s. 74). Küreselleşme diğer taraftan iktidarın siyasetten ayrılmasına verilen addır. Keza bütün modern çağ boyunca küreselleşme, evrenselleşme ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Bauman, 2005: s. 150). Bauman, modernizmin tüm biçimlerinde kırılmalıkların var olduğunu ifade ederken, küreselleşmeyle birlikte akışkanlaşan neoliberal biçimde kırılmalıkların olağanın dışına çıkararak politikleştirilmesine vurgu yapmıştır (Ezgin, 2022: s. 227).

Politikleşen ve küreselleşen kürede politika gittikçe yerelleşmektedir. Artık politika, siber uzaydan dışlandığı ve oradan içeri girmesi yasaklandığı için “el erimindeki” meselelere, yani yerel sorunlara göz dikmiştir. Böylece politika komşuluk ilişkilerine odaklanmayı ana hedef haline getirmiştir. Politikanın yerelleşmesiyle beraber politik kurumlar esasen yerel kaldıklarından, eylem gücü bakımından yetersizlikten ve dahası küreselliğin cereyan ettiği sahnede etkin ve hükümlerince yer alamamaktan büyük bir üzüntü duymaktadır. Politikanın yerelleşmesinin yol açtığı bir diğer sonuç, iktidarların karşısına dikilen politika kıtlığıdır (Bauman, 2012a: s. 141). Politik bakımdan gücü elinde bulunduranlar, yerelleştikleri için ne zaman kendi uyruklarına tek tip muamele yapmak isteseler ve onlardan vergi veya harç talep etseler çeşitli sorunlar çıkarken çeşitliliğin etkisi ile standart ve bağlayıcı uzaklık, yüzey ya da hacim ölçüleri temele alınarak yeni vergi talepleri düzenlemektedirler (Bauman, 2012b: s. 34). İktidarın en can alıcı kısmının siyasetin dışına çekildiği küreselleşen bir dünyada, çeşitli politik kurumlar güvenlik ya da kesinlik sunmak için çok fazla şey yapmayı umursamamaktadır. Yerelleşen politik dünyanın tek yapabileceği yaygın ve dağınık endişeyi tek bir bileşenin üzerine yoğunlaştırmaktır. İçinde bir şeylerin yapıldığını gösterebilecekleri tek alan olan emniyete... (Bauman, 2000b: s. 13). Zaman ve uzamın birbiriyle bütünleştiği akışkan modern dünyada politik yapılar ve politikanın temel taşıyıcıları küreselleşmenin getirdiği fırsatlardan sonuna kadar faydalanırlar. Güçlerinin yetmediği alanlarda ve kürede meydana gelen politik değişimlerden pragmatist bir fayda görmeyi bekler ve mahalli politikalarla vatandaşları oyalamayı hedeflerler.

Günümüz politikacıları binlerce TV kamerası tarafından milyonlarca TV ekranında iştahlı bir biçimde iş üstünde görünmek, gözdağı vermek ve gizli tehditler savurarak “diğerlerine karşı” cesurca savaşarak hayatta kalmaya çalışırlar (Bauman, 2011c: s. 87). Bu varoluş çabası, oy avcısı politikacıların söylemlerinde yaygın bir güvensizlik hissi olarak kendisini gösterir. Çok daha basit yasa ve düzenlemelerle uygulamaya koyulan bu güvensizlik ortamı özelde ırksal ya da dini azınlıkların, genelde ise çoğunluğa karşı yabancı hayat biçimlerinin sorunlu varlığından beslenir (Bauman, 2000b: s. 204). Politikacılar güvensizlik hissi oluştururken hoşnutsuzluğun dağınık kalmasına özen gösterirler. Dağınık olan hoşnutsuzluğun çoğunluğu etkilemeyeceğine inanılır. Hatta hoşnutsuzluğun, dağınık kaldığı sürece, sistemin kendini yenilemesine imkân sağlayacağına inanırlar (Bauman, 2003: s. 358). “Eğer demokratik haklar ve onlara eşlik eden özgürlükler, teoride mevcut ancak pratikte sağlanamıyorsa, çaresizliğin acısının üstüne bir de bahtsızlığın utana eklenecektir; çünkü sonuçta hayatın her gün sunduğu zorluklarla mücadele edebilme yetisi, ya bireylerin özgüvenlerinin ve haysiyetlerinin beslenmesini sağlar ya da onları yerle bir eder” (Bauman, 2013: s. 22).

Politikacılar güncel gözetimi baskılamak ve köleliği meşrulaştırmak için belirsizlikten beslenir. Sahici emniyetsizlik ve belirsizlik durumunun güvenlik kaygısına dönüşmüş olması, politikacılar için mutlu bir rastlantıdır. Ulusal güvenlik kaygısı meselesinde oldukça gayretli görünen politikacıların, emniyetsizlik, dış problemler ve belirsizlik sorunlarıyla ilgilenmeleri beklenir (Bauman, 2012b: s. 120). Ulusal güvensizliği ve belirsizliği azaltmayı hedefleyen bir eylemin ön şartı politikayı bir araç olarak kullanarak, sorunları uluslararası bir düzeye çıkarmaktır (Bauman, 2000b: s. 201). Günümüz politikacıları bu durumun tam aksine piyasanın ve küreselleşmenin kurguladığı varoluşsal güvensizliğe ve huzursuzluğa programlı bir biçimde müdahale etmeyi bırakmaktadırlar. Hatta günümüz hükümetleri kâr amaçlı aktivitelere uygulanan çeşitli kısıtlamaların bile adım adım kaldırılmasından yana taraf tutmaktadırlar. (Bauman, 2013: s. 72). Akışkan modern dünyada politikacıların kâr amaçlı aktiviteleri ülke vatandaşının refahını düşünen her hükümetin asli görevi olarak ilan edilmektedir. Politikacılar da meşruiyetlerini dayandırabilmek adına, daha kırılğanlık ve daha belirsizlik içeren politikalara yönelmektedir

Politikacıların başarısının ya da başarısızlığının yegâne göstergesi toplumun refah seviyesinde ve bireyin karşılaştığı engelleri aşabilmekteki dirayetinde aranmaktadır. Politikacılar da sıklıkla toplumu oluşturan bireylerin ortalama gelirini kullanarak onların gelir dağılımındaki eşitsizliğini göz ardı ederler (Bauman, 2013: s. 9). Ortaya çıkan eşitsizlikler genellikle yoksul ırkın ya da etnik grubun beceriksizliklerinde, yetersizliklerinde, verimlilik sorunlarında ya da kavrayışla ilgili problemlerinde aranır. Politikacılar göre doğuştan taşınan kusurlar olmasaydı, geri kalmış gruplar da herkes gibi başarıya ulaşabilirlerdi. Böylece kıskandıkları ve taklit etmek istedikleri yaşama kavuşabilirlerdi (Bauman, 1998: s. 234). Toplumsal eşitsizlik ile toplumsal felaketlerde zayı olmak arasında seçici bir korelasyon vardır. Bu felaketler doğal da olsa insan eliyle de yapılmış olsa durum aynıdır (Bauman, 2013: s. 12). Akışkan modern dünyada eşitsizlik kendi mantığıyla ve hareketleriyle derinleşerek devam etmektedir. Hatta bu derinleşmeyi dışarıdan herhangi bir yardıma ve kuvvete ihtiyaç duymadan gerçekleştirmektedir. Bireyler sosyal eşitsizliği yalnızca icat etmekle kalmayarak, tarihte ilk defa kendi kendine devir daim yapabilecek hale getirmeye oldukça yaklaşmışlardır (Bauman, 2015: s. 16).

Küresel sermaye köleliğe meşru zemin hazırlar. Ekonomik ve politik yapıların korunarak yeniden üretilmesini ve nüfusun geri kalanının üretici rolünü üstlenmesini hedefler. Toplumsal sermaye üretimin artmasına, sosyal gücün toplumsal hiyerarşide karşılık bulmasına ve desteğin

büyümesine ihtiyaç duyar. Dolayısıyla üretim esnasında “canlı işgücünde” meydana gelen tabakalaşmadan yanadır (Bauman, 2015: s. 101). Bugüne dek görüldüğü üzere küresel ekonomik büyümenin belli bir kesimde yarattığı refahla işsiz, ücretli veya kaydı olmadan çalışan kitlelerinin karşı karşıya kaldığı dayanılmaz yokluktaki artış birbiriyle doğru orantılıdır (Bauman, 2011c: s. 94). Sermaye hâkimiyetinin, toplumun çeşitli kesimlerinin olası üreticiler olarak bütüne bağlanmasına dayandığı bir sistemde hükümet, sermayeye müdahale etmeyi bırakır. Böylece varlığın sermaye ve işgücü bakımından yeniden üretilmesine dair sorumluluklarından el çeker (Bauman, 2015: s. 111). Tüketim malı ticaretinin küreselleşmesi ile beraber gelineen şu anki seviyede, hiçbir politikacı ve hiçbir hükümet, tek başına ya da grup halinde, kendi imkanlarıyla hesaplarını tutturamaz (Bauman, 2013: s. 37). Böylece küresel sermayenin mahkûmu haline gelir.

Küresel kapitalizm gelir dağılımını önemsemez. Gelir dağılımının ortaya çıkaracağı felaketin önlenmesi için gerekli olan uzun vadeli kararlar almaktan acizdir. Yaşama biçimlerinin ve ona yön veren kültür ve değerlerin kökten kendi lehine değiştirilmesinden yanadır (Bauman, 2014: s. 56). Dolayısıyla akışkan modern dünyanın hâkim köleleştirme unsuru olan kapitalizm zenginliği küresel, sefaleti ise yerel hale getirmiştir. Ama bu ikisi arasında gözle görünen ve nedensel bir ilişki yoktur. Hele kapitalistin düştüğü durumla kapitalistin beslediğinin durumu arasında hiçbir ilişki görülemez. Kapitalistler yoksullara bir taraftan “kalk da bir şeyler yap” vaazı verirken diğer taraftan bastırılmış ahlaki dürtüler ile karnaval havasında “yardım şenlikleri” düzenlerler (Bauman, 2012b: s. 34).

Günümüz tüketicisi bu zamana kadar görülen herhangi bir toplumdaki tüketiciden tamamen farklı bir canavardır (Bauman, 2012b: s. 84). Normal şartlarda tüketilebilen veya kullanılabilen çeşitli nesnelere yenilerek veya eskitilerek ortadan kaldırılıp bir kenara atılmaktadır (Bauman, 1999: s. 39). Tüketici artık insanları sadece tüketiciye çevirmekle yetinmemekte üstelik insanın tüketim dışındaki bütün yönlerini önemsiz ve sonradan üretilmiş saymaktadır. Tüketici artık diğer taraftan biyolojik ihtiyaçları ticari ve siyasi sermayeye dönüştürmektedir (Bauman, 2011c: s. 73). Artık tüketici, her şeyden önce tüketici olmanın yanı sıra bir hak, görev ve ödev olarak karşımıza çıkmaktadır. George W. Bush’un 11 Eylülün ertesi günü Amerikalılara verdiği tavsiye alışverişe devam edin olmuştur (Bauman, 2015: s. 50). Bauman, Bush’un alışverişe gidin nasihatini “alışılmamış, duyulmamış ve bütünüyle görülmemiş ve dolayısıyla istisnai biçimde dehşet verici, afallatıcı ve şaşırtıcı bir meydan okumaya karşı doğru bir tepki olarak alışverişini uygun görmek” ve sonucusu ama en önemlisi “zehrini akıtmanın en basit ve emin yolu” olarak tanımlar (Bauman, 2011c: s. 74).

Arzuya ve mutluluğa giden yol, mağazalardan geçer ve tüketicinin ulaşabildiği mağazaların sayısı ile seçkinliği ne kadar büyük olursa, ulaşılan mutluluk da bir o kadar artmaktadır. Mutluluk diğerlerinden birkaç adım önde olmayı gerektirdiği için mutluluğa ulaşmak başka insanların elde etme şansının bulunmadığı ürünlere sahip olmak demektir (Bauman, 2011a: s. 40). Artık bireyler diğerlerinde olmayan bir otomobile, eve, video kamerasına sahip olan birey, kendi hayatını bu nesnelere varlığına bağlar. Onların olmadığı bir durum düşünemez. Hatta bu nesnelere bir prestij devşirir. Diğerlerinden gördüğü saygı ve nezakette artış bekler ve ekler “etkilemeyi istediğim insanların bundan sonra bana hürmet edeceklerini umarak yeni aldığım şeylerle böbürlenebilirim” (Bauman, 1998: s. 142). Akışkan modern dünya hazzın, gösterişin, statünün kemikleştiği ve kimlikleştiği bir dünyadır. Günümüz ideal tipi sosyal malları bir statüye

ait olabilmeyenin aracı olarak görmektedir. Yeni olan her şey iyidir! Daha fazla sahiplik daha az aidiyet her ideal tipin yeni şiarıdır.

Alışveriş merkezleri, arzuların uyanma ve kayıp olma hızı dikkate alınarak dizayn edilmektedir (Bauman, 2012a: s. 29). Yanmış çaydanlığının yerine yenisini almak için alışverişe giden birey, coşkuyla kendisinden geçerek afallayıp daha önce hiç ihtiyaç duymadığı bir şeyin arzusunu duyarak kendisini o şeye sahip olma arzusuyla karşı karşıya bulmaktadır (Bauman, 2011c: s. 147). Bir alışveriş merkezini dolaşırken akla gelmesi istenen tek arzu senaryo kısıtlaması olmaksızın “kendini bırakmaktan” ve olağanüstü hazzı tekrar tekrar yaşamaktan zevk alan bireylerdir (Bauman, 2012a: s. 29). Birey daha yenisi ve daha iyisini elde etmenin doyumuna ulaşmalıdır. Dertlerden uzaklaşıp memnuniyete varmalıdır. “Beşikten mezara kadar, mağaza” ortak yaşam alanlarının tüm hastalıklarını ve ıstıraplarını iyileştirecek mucizevi bir mekândır! En azından ilaçlarla dolu eczanelerden daha kutsal bir mekân olarak görülür (Bauman, 2015: s. 50).

Gözetim, toplumun öncelediklerinden faydalanır. Etkili bir pazarlama bir yandan sinoptikona diğer yandan panoptikona ihtiyaç duyar. Tüketim endüstrisinin mühendisleri bu ikisini birbirine bağlayan çeşitli kanallar tedarik eder (Bauman ve Lyon 2016: s. 89). Tüketimi özgürleşmenin aracı olarak gören bir toplumda herkes tükettiğiyle tanımlanır. Tüketiciler tüketmeyenlere bazen korkarak, bazen irkilerek bazen şiddetle bazen de reddederek bakarlar. En iyi ihtimalle onların acınacak halde olduklarını düşünürler. Tüketenler pazarın özgürlüklerini kullandıkları için sağlıklı ve uyumlu bireylerdir. Tüketmeyenler ise defolu tiplerdir (Bauman, 2015: s. 126). Bauman, akışkan modern dönemin tüketim algısında toplumsal statüyü belirleyen tek faktörün tüketme kapasitesi ile ölçüldüğünü belirtir. Dolayısıyla tüketim, tüm değerleri belirleyen tek değerdir. Toplum yeterince tüketebilenler ve yeterince tüketemeyen defolu insanlar olarak iki kısımdan oluşmaktadır (Önür, 2022: s. 288). Tüketici dünyası varlık ve gücün üretim ve dağıtım alanının aksine yarış ve elemeye ihtiyaç duymadan katılımcılarının sayısını küçültmek yerine büyütebilmektedir (Bauman, 2015: s. 80). Diğerlerini denetleme görevi daha çok tüketenlerindir. Tüketenler toplumun yüz akı ve akışkan modern dünyanın gurur duyulan duayenleridir. Tüketim kutsalların içerisinde en kutsal olan faaliyettir.

Akışkan modern dünyanın köleleri olan “altsınıf” toplumun içinde olabilir ama kesinlikle topluma “dâhil” değildir. Günümüz kölelerinin toplumun hayatta kalması ve toplumsal alanın refahına hiçbir katkıda bulunmadığı düşünülür. Toplumsal organizmanın yabancı kısmıdır. Toplumun kanserli dokusudur. Yatağa hapsedilmeye mahkûmdur (Bauman, 2013: s. 10). Köleler “altsınıf” korkmuş tüketicilerin ötekisidir. manasıyla cehennemi yaşayan bir öteki. Belirsizlikten kurtulmuşlardır. Hatta yoksullar, yoksul olmayanların olmaya can attıkları kişilerdir! (Bauman, 2000b: s. 186). Köleler tüketici pazarının tahriklerine boyun eğecek kaynaklara sahip olmadıkları için köle ve fakirdir. Kölelikten kurtulmak için ihtiyaçları kadar ne nakde ne de kredi hesaplarına sahiplerdir. Bu nedenle tüketici kapitalinin "işe yarar" olarak gördüğü şekilde "işe yaramazlar" ordusudurlar (Bauman, 2013: s. 24). Günümüzde tabakalaşma biçimleri artık daha derin ve daha kökleşmiş haldedir. Fakirler ortaçağın prangalı esirleridir. Tüketim endüstrisinin çarkına su taşıyan ve tüketimi kutsal bir faaliyet olarak gören zenginler ise eli kırbaçlı gözetim ustalarıdır.

Modern kölelik usulleri piyasayı kanalize eder. Serbest piyasa ekonomisi bireysel fayda peşinde koşulabilecek ve ortak fayda sağlanabilecek en iyi mekanizmaya sahip olduğu söylemi üzerinden şekillenir (Bauman, 2015: s. 10, 11). Bauman akışkan modern evrede bireyin

tercihleri üzerine düşünebileceği bir vakte sahip olmasına rağmen tüketici piyasasının bu imkânı devamlı olarak manipüle ettiğini ifade eder (Tekin, 2020: s. 70). Piyasa bireyin kendisi için seçebileceği farklı "kimlikleri" bireyin önüne koyar. Bu doğrultuda ticari reklamlar, satacakları ürünleri sosyal bağlamları içinde ve tikel bir hayat tarzının bir parçası olarak lanse eder (Bauman, 1998: s. 112). Piyasa bir yandan sonsuz ihtimali körüklerken diğer yandan sürekli ayartılarak yeni kimlikler edinmeye olanak sağlar. Böylece birey hiç bitmeyen, her geçen gün daha bir yoğunlaşan hisleri ve deneyimleri kovalamaya açık hale gelir (Bauman, 2000a: s. 25). Tüketici piyasaları bir zafere imza atarak bireylerin "korkuları, kaygıları, arzuları ve çabalarıyla ilgili olan" pazarlama açısından kar getirecek ne kadar unsur varsa kullanır (Bauman, 2015: s. 45). Modern kölelik biçimi olarak tüketim bireylere ruhsal ve toplumsal arınma vadeder. Akışkan modern dünyanın baş döndürücü hızından kurtulmanın, çoklu ve etiketli kimliklere sahip olmanın tek yolu vardır bireysel fayda peşinde koşarak daha fazla tüketmek.

Kapitalizm akışkan modern köleliği körükler. Tüketim kapitalizminin temel amacı, bireydeki anlam arayışını serbest bırakarak onu sonsuz arzularını tatmin etmeye iter (Bauman, 2000b: s. 196). Kapitalizm, özgürlüğü kişinin kendi eylemlerini farklı düşüncelere maruz bırakmaksızın, sadece kendi neden-sonuç bağlamında yönetme kabiliyeti üzerine inşa eder (Bauman, 2015: s. 64). Kapitalist toplumda bireysel özgürlük bireyin kendini göstereceği alanlarla eş değerdir (Bauman, 2015: s. 84). Kapitalizm bireyi ve hayatın tamamını piyasaya bağlar. Her arzuyu ve bireyin her çabasını satın alınabilecek bir araç olarak görür. Her bireyi uzmanlık arayışına yöneltir. Hayatın tamamını ya da en azından ilke olarak bireyin varlığını çok sayıda küçük satın alma edimlerine indirger (Bauman, 1998: s. 224).

Akışkan modern dünyada gözetimin ve bireyi köleleştirebilmenin en önemli araçlarından biri de pazarlamadır. Pazarlama tüketim nesnelere bireyin ihtiyaç, arzu ya da dileklerine hizmet ettiği fikri üzerine inşa edilir (Bauman, 2012a: s. 68). Bireyi manipüle etmekte, beyin yıkamakta ve ciddi düşüncenin yerine gündelik ucuz eğlenceyi geçirmekte uzmanlaşan medya araçları, bazen aldatarak bazen de ayartarak tüketici piyasasının en önden gelen haini olarak konumlandırılabilir (Bauman, 2005: s. 20). Tüketim mallarının tüccarları, ürünlerini pazarlarken ve ürünlerinin reklamını yaparken, onlara berbat hislerden, üzüntüden, belirsizlikten ve tehditlerden uzaklaştırmayı vadeder (Bauman, 2013: s. 27). Bireylerden de mutluluk arayışlarına, bireysel rekabetlerine, zenginlik endekslerine konsantre olmalarını ister. Ortak deneyimleri, gelenek görenekleri ve diğer kültürel gerçeklikleri göz ardı etmelerini bekler (Bauman, 2015: s. 53). Bir pazarlama yöntemi olarak katı modern dünyada var olan dayanıklı malların yerini kullan at mallar almıştır. Günümüz pazarlama yöntemleri ve kapitalizm, üretilen metallerin fazla düşünmeden hızlıca tüketilip atılmalarına ve atılanların yerini yenilerinin almasına bağlı ve bağımlıdır (Solmaz ve Alkan, 2021: s. 388). Dolayısıyla kapitalizm bireye bir şeyi pazarlarken tüketim talepleri etrafında örgütlenen, iştahları daima aç tutmaya odaklanmış, daha yoğun duygulara odaklanır. Kısacası yepyeni tecrübeler için tüketicinin iştahını kabartmayı ihmal etmez (Bauman, 2000a: s. 24).

5. Sonuç

Katı modern dünyada birey ortak görüşlere ve ortak fikirlere gönül bağı ile bağlıydı. Bireyi disipline etmenin yolu bireylere karşı kurulan tahakküm mekanizmalarından geçiyordu. Katı modern dünyanın inşa ettiği birey tipi diğerlerine olan sonsuz saygı ve diğerleriyle kurulan kalıcı birliktelikler üzerinden şekilleniyordu. Katı modern dünyada birey mükemmele ulaşmayı ana

ilke ve hedef haline getirmişti. Bu durumun gündelik ilişkilere yansıdığı da söylenebilir. Katı modern dünya da ilişkiler “ömür boyu” gözetim “sürekli” farkındalık ise oldukça düşüktü. Üretmek tüketmekten daha şerefli ve daha üstün bir konumdaydı. Böyle bir dünyada panoptikon eli sopalı haliyle toplumlara kanalizasyon etmeye yarayan bir itaat ettirme aracıydı. Gözetim mekanizmasını elinde bulunduran katı modern dünyanın politikacıları birbirlerine kolayca meydan okuyabiliyor, toplumsal düzeni tahsis etmek adına birbirlerine karşı aşırı söylemlere yönelebiliyorlardı.

Hızın baş döndürdüğü (Bauman, 2011c: s. 7) akışkan modern dünyada otorite sağduyuda, ortak rıza ve kanaatte, uzman fikrinde ve hatta kimseye ait olmayan muğlak bir efendilikte kendisini gösterir (Bauman, 1998: s. 160). Özgür olmanın tek yolu ise kurallara titizlikle uymaktır (Bauman, 2011b: s. 90). Özgürlük akışkan modern bireye sunulduğu iddia edilen en önemli prangadır. Sinoptik gözetim bütün sevecenliğiyle çoğunluğun düşünce ve eylemlerinde kendisini gösterir. Akışkan modern dünyada bireyin ellerinde kelepçe ayaklarında pranga yoktur ancak ceplerdeki telefon ve tüketenlerin diğerleri üzerinde kurduğu baskı dünyaya açılan yeni bir pencere, kapitalizmin yeni yüzü ve sosyal tabakalaşmayı sağlayan akışkan modern köleliğin can simididir. Günümüzde tüketenler efendi, tüketmeyenler efendilerin hizmetçisi olan kölelerdir. Akışkan modern dünyada birey baskılanmış, karamsar ve tüketime açıktır. Keza mutluluk arayışını ilke haline getirir.

Akışkan modern dünyada köle fazlası vardır. Yeni doğan her insan köle adayı ve gündelik hayatta diğerlerinin tahakkümü altındadır. Akışkan modern dünyada birey özgür olduğunu zanneder ancak yüksek duvarları olmayan bir hapishanenin içerisindedir. Piyasa tüketeni tüketmeyenden ayırır. Bunu yaparken kapitalizmin altın kurallarını sahneye koyar. Ulusaşın şirketler karşısında hazır olda duran politikacılar toplumu dizginlemenin bir aracı olarak güvenlik endişeleri hakkında nutuklar atarlar. Kapitalizmin reklam yüzlerinden biri olan Elon Musk akışkan modern dünyanın kölelerini uyandırmamak adına günde 16 saat çalıştığını, tüketimin artık bir hayat şartı olduğunu ve tüketebilmek adına gününün büyük bir bölümünü çalışmaya ayırdığını iddia eder. Bu şartlar altında Jean-Jacques Rousseau'nun "hiçbir vatandaş bir başkasını satın alacak kadar zengin olmamalı ve hiç kimse kendini satmaya zorlanacak kadar yoksul olmamalıdır" dediği günden bu yana insanlık tarihinin bu sözlerin tam zıddına doğru eğilim gösterdiği rahatlıkla ifade edilebilir.

Günümüzde hakikatin değersizleştiği posttruth durumun (Alpdoğan, s. 2022), akışkanlığın giderek arttığı yeni bir dönemin varlığı tartışılırken bir distopik kurgu yapacak olursak günümüz bireylerinin 7-8 saatlerini ekran başında geçirdikleri bir dünyada tektipliğin ve robotlaşmanın toplumsal alana sirayet edeceği rahatlıkla iddia edilebilir. Gözetim artık çoğunluğun aracılığıyla sanal ortamlarda, sanal ağlarda ve sanal ilişkilerde kendisini göstermektedir. Diğer taraftan “ecto life” ya da “annesiz gebelik” projelerinin tasarlanmaya başlandığı günümüzde beşikten mezara köleliğin veya beşikten mezara gözetimin mi amaçlandığı sorgulanmalıdır. Küresel kapitalist dizayna yol göstermekten başka bir projeleri olmayan günümüz politikacılarının bu gibi tasarımların destekçisi olup olmadıkları da sorgulanması gereken bir diğer konudur.

Küresel düzeyde yukarıda bahsedilen varsayımların Türkiye’de görülmesi de olasıdır. Dolayısıyla Akışkan modern dünyayı Türkiye özelinde de ele almak mümkündür. Gözetim ilişkilerinin küresel bir boyut kazandığı günümüz dünyasında, gözetim süreçleri toplumsal yapı içerisindeki hâkim kurumlar üzerinden kökleşmektedir. Dolayısıyla bir toplumun gündelik verilerine ulaşmak için sosyal sahne içerisindeki başat kurumlar kullanılabilir. Türkiye’de

siyaset kurumu bu işlevi yerine getiren en önemli mekanizmadır. Belirli siyasi partilerin fonladığı ana akım medyanın doğrudan belirli partilerin egemen görüşlerini yaymak için kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu noktada bireyler bir kanaldan diğerine geçtiklerini düşünse de belirli bir bağlama sıkıştırılmaktadırlar. Diğer taraftan gerek sosyal ağların algoritmaları gerek sosyal ağların yöneticileri elde ettikleri verileri dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi ülkemize dönük bir ideal tip inşa etmek adına ortaya çıkan verileri rahatlıkla kullanabilmektedirler. Ayrıca tüketimin ve tüketmenin statü göstergesi olduğu günümüz dünyasında tüketenin tüketmeyen üzerinde kurduğu baskı bir pranga olarak sürüp gitmektedir.

Kaynakça

- Alpdoğan, F. F. (2022). Modern çağın bir diğer boyutu Posttruth durum'da "Hakikatin tüketimi" bağlamında Zygmunt Bauman ve Jean Baudrillard'ın tüketime dair eleştirileri. *Mukaddime*, 13 (2), 541-565. DOI: 10.19059/mukaddime.1119416
- Bauman, Z ve Lyon, D. (2016). *Akışkan gözetim*, (2.baskı). (çev. E. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik düşünmek* (çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma tüketicilik ve yeni yoksullar*. (çev. Ü. Öktem), İstanbul: Sarmal Kitabevi.
- Bauman, Z. (2000a). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları*. (çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2000b). *Siyaset arayışı*, (çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*, (çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*, (çev. Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2007). *Modernite ve holocaust*, (3. Baskı). (çev. S. Sertabiboğlu), İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Z. (2011a). *Yaşam sanatı*, (çev. Akın Sarı), İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Z. (2011b). *Postmodern etik*, (2.baskı). (çev. A.Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012a). *Akışkan aşk*, (2.baskı). (çev. I. Ergüden), İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Z. (2012b). *Küreselleşme: toplumsal sonuçları*, (4.baskı). (çev. Yılmaz, A), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm*, (çev. F. D. Ergun), İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Azinlığın zenginliği hepimizin çıkarına mıdır?*, (çev. H. Keser), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük*, (çev. K. Eren), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite*, İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Z. (2011c). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup*, (çev. P. Sıral), İstanbul: Habitus Yayıncılık
- Dedeoğlu, A. Ö. ve Baybars, M. (2017). Bir iktidar alanı olarak çevrimiçi gözetleme ve ilgili tüketici tutumları, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 16, 253-272.
- Ertay, M. ve Yalçın, H. (2017). Bauman'ın Sosyolojisi ve (sosyal) bilime bıraktığı miras, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 183-198.
- Ezgin, E. (2022). Akışkan modern dünyada prekaryalaşma: Bauman'ın bir bakış, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 213-230. DOI: 10.18506/anemon.961817
- Feridunoğlu, İ. C. (2019). Zygmunt Bauman metinlerinde sosyal medya ve özgürlük olgusu, *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 2(5), 161-171.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın gözü*, (çev. I. Ergüden), (4. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Günerigök, M. (2019). Zygmunt Bauman ve din: Tanrı, insan ve belirsizlik, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13), 117-140.
- Kanık, C. (2018). Zygmunt Bauman'ın Modern ve Postmodern insan metaforları, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (50), 363-375.
- Kara, Z. (2013). *Bauman sosyolojisi*, Ayrıntı Yayınları.
- Kineşçi, E. (2017). Düşünsel Sosyoloji açısından Zygmunt Bauman Sosyolojisi, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33), 61-70.
- Korkmaz, A. (2006). *Değişme ve farklılaşma*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Körlü, A. ve Savaş, S. (2022). Özel ve kamusal alan ayrımı açısından yeni medya'yı Bauman üzerinden okumak, *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, (19), 70-89. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kilad/issue/69662/111080>
- Man, F. (2013). Akışkan Zamanlarda eğretilişme: ulusal istihdam stratejisi üzerine bir değerlendirme, *Çalışma ve Toplum*, 36(1). 229-252. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ct/issue/71793/1155201>
- Önür, H. (2022). Bauman'da sosyal eşitsizlik meselesi, *Celal Bayar University Journal of Social Sciences/Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1). 279-297. DOI: 10.18026/cbayarsos.1054382
- Özmen, Z. (2019). Bir modern zaman klasiği: gündelik (çi) hayat, *Kare*, (6), 1-15.

- Solmaz, M. (2020). Güncel gözetimi Bauman'ın sosyal teorisinden hareketle anlamak, *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(1), 1-10.
- Solmaz, M. ve Alkan, E. Ö. (2021). Akışkan modern toplum, saf ilişki ve insani birlikteliklerin geçici hale gelişi, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 387-403.
- Şahin, M. (2019). Akışkan toplumda eğitim ve iletişimin önemi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2019(49), 31-47.
- Şan, M. (2012). Zygmunt Bauman: Modernlik ve Postmodernlik arasında bir sosyolog, *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(11), 63-90.
- Şentürk, Ü. (2016). *Güncele dipnotlar*, Ankara: Siyasal Yayınları.
- Tekin, F. (2020). Modern Etik Karşıtı Bir Düşünür Olarak Zygmunt Bauman ve Postmodern Etik Anlayışı, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 6 (13), 39-74 . DOI: 10.25306/skad.802615.

Extented Abstract

In this study, Bauman, one of the leading names in contemporary sociology literature, has benefited from the point of view of the liquid modern world. Thus, it is aimed to contribute to the mission of "liberating" the social towards what happens in daily life, which constitutes an important dimension of sociology. How are individuals of the liquid modern world monitored? Does the slave-master relationship continue in today's stratification? Do shackles continue as they were in 21st century societies? Speed is an endless, unending, inexhaustible form of belief today. Does the liquid modern world oppress the individual? This article seeks to answer one of these questions. This study aims to explain the application forms of solid and liquid modern practices in the social field and to show that the scene that today's individuals think of as "freedom" is actually a synoptic scene full of shackles. In this study, the structural changes of liquid modernity and the modern slavery methods caused by globalization are discussed in various aspects. This study, which is limited to a literature review, aims to explain the social aspect of liquid modernity, the political economy of today's surveillance and slavery.

As of its existence, modernity emerged as a criticism of the increasing powerlessness in its predecessors from various aspects. While strict modernity symbolized a break from intense sociability and strong social relations, on the other hand, it embodied a serious transformation in terms of the use of political, economic and surveillance tools. In the strict modern world, the individual was bound to common views and common ideas by heart. The way to discipline the individual was through the mechanisms of domination established against individuals. The individual type built by the rigid modern world was shaped by endless respect for others and permanent associations with others. In the strict modern world, the individual has made reaching perfection the main principle and goal. Fordist factories, mental hospitals, private living quarters were the main bastions of panopticon-style surveillance. Panopticon-style surveillance required significant investment in the minority to spy on the majority. This meant a big cost and a big budget. When the evolutionist view of strict modernity became identified with genocides, wars and claims of superior race, this situation led to the destruction of the modern paradigm. Liquid modernity, on the other hand, can be seen as a manifestation of claims such as examining and resolving the fundamental dilemmas and flaws of solid modernity. The symbol of the liquid modern world is speed. Speed is an endless, unending, inexhaustible form of belief today. Does the liquid modern world oppress the individual?

The liquid modern world is a world where pleasure, ostentation and status ossify and become identity. Today's ideal type sees social goods as a means of belonging to a status. The individual should reach the satisfaction of getting a newer and better one. He should get away from troubles and find satisfaction. "From the cradle to the grave, the store" is a miraculous place that will heal all the ills and sufferings of the common living spaces! At least, it is seen as a more sacred place than pharmacies filled with drugs (Bauman, 2015: s. 50). Anything new is good! More ownership, less belonging is the new motto of every ideal type. Freedom is the most important shackle allegedly offered to the liquid modern individual. Synoptic surveillance shows itself with all its compassion in the thoughts and actions of the majority. In the liquid modern world, there are no shackles on the hands of the individual in handcuffs, but the phone in their pockets and the pressure of consumers on others is a new window to the world, the new face of capitalism and the lifeline of liquid modern slavery that provides social stratification. Today, those who consume are masters, those who do not consume are slaves who are servants of the masters. In the liquid modern world, the individual is repressed, pessimistic and hungry for consumption. It also makes the pursuit of happiness a principle. There is a surplus of slaves in the liquid modern world. Every newborn human is a slave candidate and is under the domination of others in daily life. In the liquid modern world, the individual thinks he is free, but he is in a prison without high walls. In the liquid modern world, the for-profit activities of politicians are declared as the primary duty of any government that cares about the welfare of the citizens of the country. In the liquid modern world, the social sphere is identified with uncertainties and rapid change. In order to be able to base their legitimacy, politicians tend to policies that contain more fragility and more uncertainty.

As a result, Elon Musk, one of the advertising faces of capitalism, claims that he works 16 hours a day in order not to wake up the slaves of the liquid modern world, that consumption is now a life condition and that he devotes a large part of his day to work in order to consume. Under these circumstances, it can be easily stated that since the day Jean-Jacques Rousseau said "no citizen should be rich enough to buy another, and no one should be poor enough to be forced to sell himself", the history of humanity has tended towards the opposite of these words. In a world where individuals spend 7-8 hours a day in front of the screen, it can easily be claimed that uniformity and robotization will spread to the social sphere. Surveillance now manifests itself in virtual environments, virtual networks, and virtual relationships through the majority. On the other hand, it should be questioned whether "slavery from the cradle to the grave or surveillance from the cradle to the grave" is aimed today, when the "ecto life" or "motherless pregnancy" projects are being designed. It is another issue that needs to be questioned whether today's politicians, who have no other project than to guide the global capitalist design, are supporters of such designs.